

Dico ergo, non constare nobis, quam specialem proprietatem, vel effectum influat cœlum empyreum per se spectatum, et sola sua virtute efficiendo in aliud corpus. Neque propter hunc defectum nostræ cognitionis negare debemus omnem illius cœli influentiam, quia evidens nobis est, in rebus nobis vicinioribus esse plures virtutes agendi, quas ignoramus, quia eaurum effectus experti non sumus, nec satis experiri, aut ab aliis causis distinguere possumus. Satis ergo est, quod in generali, et veluti a priori ex illius corporis nobilitate colligamus, non posse carere omni agendi virtute. Unde D. Thomas, dicta solut. ad 2, in generali dixit, influere illud cœlum in sibi proximum aliquid ad dignitatem pertinens. In dicto autem quolibet dicit cooperari ad perpetuitatem et stabilitatem universi. Verisimile autem est, de facto non influere in hæc inferiora, nisi coadjuvando et cooperando aliis astris et cœlis: et ita non habere aliquem specialem effectum præter eos, qui ab aliis cœlis proveniunt, quamvis ex influentia cœli empyrei vel majori virtute et efficacia fiant, vel etiam aliter temperentur et disponantur. Neque de ista influentia ita occulta aliud dici cum fundamento posse existimo. Nam quod quidam dicunt, habitum specialem influentiam in corpora beatorum, incertum satis est, si de influentia distincta ab emissione intensionalium specierum intelligatur: nam sine dubio delectabuntur beati splendore, et pulchritudine illius cœli non tantum mente, sed etiam oculis visa, et ad hoc ab illo species recipient. Alia vero influentia, non video, qua fundamento assentatur.

CAPUT VI.

UTRUM IN VERBIS ILLIS: IN PRINCIPIO CREATIVIT
DEUS CŒLUM, CREATIO ETIAM ANGELORUM COM-
PREHENDA SIT.

1. *Duplex quæstio in titulo capituli distinguida.* — Altera confirmatio in cap. 4, n. 14, prætermissa hoc incidens dubium petebat, quod in superiori tract., libro primo, capite tertio, numero duodecimo, attigimus, et in hunc locum plenius tractandum remisisimus. Due igitur quæstiones hic distinguendæ sunt; una est, an Moyses in tota illa narratione creationis mundi creationem Angelorum prætermiserit. Altera est, si illam non prætermisit, quo verbo, et quomodo illam significaverit. Et ita hæc posterior quæstio bipartita est, solum non possunt Angeli comprehendendi in toto illo capite vel

sub nomine cœli, vel sub nomine lucis, quia in nullo alio verbo aliquod fundamentum, aut vestigium illius significationis cogitari potest, et ita de illis tantum duobus variæ opinione fuere. Nunc ergo solum de creatione cœli agimus, de lucis productione in libro sequenti videbimus.

2. *In quæstione nunc tractanda prima opinio negans.* — *Ejus fundamentum principale.* — *Accedit triplex congruentia.* — Est ergo opinio satis antiqua et recepta, Moysem in eo capite nullam de creatione Angelorum mentionem fecisse, imo ex instituto illam prætermissee. Ita supponunt Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 16, et homil. 1, Exaemer., et Chrysostomus, hom. de Jejuniiis, et Gen. lectione, quæ habetur post homilia in Gen., idemque habet hom. 2, in Gen., et in id Ps. 8: *Quoniam video cœlos tuos.* Epiphanius, hæres. 65, in principio, Cyrus, lib. 3, contra Julian., § 3, *Igitur quod*, Athanasius, quæst. 1, ad Antioch., Theodoreetus, quæst. 2, in Gen., et indicat Hieronymus, epist. 139, ad Cyprianum, in principio, dicens Moysem visibilium tantum rerum creationem narrasse. Præterea in hac sententia convenienti omnes, qui senserunt Angelos fuisse creatos ante illud principium, de quo locutus est Moyses cum dixit: *In principio creavit Deus cœlum*, quos supra suo loco retulimus. Quia Moyses tantum narrat creationem earum rerum, quæ in illo principio creata sunt: ergo si jam erant Angeli, non potuerunt sub illa narratione comprehendendi. Et simil modo ejusdem opinionis necessario sunt, qui dicunt Angelos fuisse creatos post primum diem, quia sic etiam non possunt sub illis verbis comprehendendi. Sed hæc opiniones in superiori tractatu rejectæ sunt. Verumtamen licet Angeli fuerint creati simul cum cœlo, ut ibi posuimus, fieri potuit, ut Moyses in sua narratione illam prætermiserit. Quod autem ita sit, probatur ex verborum proprietate, nam quod ad præsens attinet, nomen cœli non significat rem spiritualem, sed corpoream; ergo in narratione historica vox illa est in sua proprietate accipienda. Cur autem Moyses Angelos prætermiserit, variæ rationes a Patribus redduntur. Prima est Athanasi, Chrysostomi et Theodoreti ne rudis ille populus Angelos ut Deos coleret, si illorum notitiam reciperet. Secunda, quia Hebrei tunc erant incapaces, et non poterant creaturas spirituales concipere; deoque satius visum est, eis occasionem præbere, ut ex visibilibus ad invisibilia ascenderent, quam statim de spiritualibus rebus sermonem eis fa-

CAP. VI. AN IN VERBIS ILLIS: IN PRINCIPIO CREATIVIT DEUS CŒLUM, ETC.

35

cere. Ita indicant Chrysostomus et Basilius, et favet Ambrosius, lib. 1, Exaemer., cap. 5, et Cyrus dicens: *Non oportebat dicere ea, quæ intelligi nequibant.* Tertia, quia narratio de Angelis aliena erat a scopo Moysis, qui erat rudem populum ad Dei cultum, et ad Messiac expectationem per res et cæteras sensibiles disponere, altioribus rebus prætermissee. Ita significat Cyrus, libro 2, cont. Julian., § 4, vers. *Igitur de Mose*, cum sequente.

3. *Secunda opinio extreme contraria præcedenti.* — Secunda sententia huius extreme contraria est, Moysem in illis verbis, *in principio creavit Deus cœlum et terram*, per se ac immediate locutum esse de Angelis, illosque solos nomine cœli significasse, quamvis non sine aliqua metaphora per cœlum intelligendo supremum ordinem rerum, quibus hic mundus componitur. Sicut enim unus homo, qui microcosmos dicitur, corpore et spiritu constat, ita mundus ex rebus spiritualibus et corporalibus componitur: illæ ergo nomine cœli, hæc vero nomine terra significata sunt, vel quoad totam earum existentiam, vel quoad materiam, ex qua omnes corporeæ formatæ sunt. In qua expositione posterior pars de nomine terræ postea expendetur, quoad priorem vero hoc pertinet. Et approbat illam Augustinus, lib. 12 Confes., cap. 8 et 9, sequitur Gregorius 37, Moral., cap. 24, alias 5.

4. *Prima assertio.* — Verumtamen sine ulla dubitatione dicendum est primo Moysem nomine cœli non significasse solos Angelos. Hanc assertionem probant sufficienter, quæ, cap. 3 et 4, copiose tractata sunt. Estque communis sententia antiquorum Patrum, præter citatos in priori sententia, Dionysius, cap. 4, de divin. Nomin., in prima ejus parte, Basilius, hom. 1, Exaemer., et saepe in sequenti, et præsertim in hom. 9, ubi has allegorias, quæ simplicem ac litteralem sensum excludant, graviter reprehendit. Unde Gregorius etiam Nissenius, in principio Exaemer., in eam curam incumbendum esse dicit, *ut vocibus in significatione propria manentibus, certam rerum procreationis seriem contemplentur.* Eademque est sententia Ambrosii, toto lib. 1, Exaemer., et lib. 2, cap. 4, et sunt postea secuti Beda, in Exaemer., initio Hugo de S. Victore, in Elucidat. Gen., cap. 3 et 9, ibidem Glossæ, et moderni expositores communiter, et D. Thomas, dicta quæst. 63, 66, 67 et seq. Et scholastici communiter cum Magistro, in 2, d. 12. Et fundamentum precipuum nititur in principio sumpto ex doctrina ejusdem Augustini, et ad

fidei stabilitatem valde necessario, verba Scripturæ in proprio sensu esse accipienda, quando evidens ratio, vel auctoritas ad metaphoram non compellit, quæ regula maxime verum habet in rebus, quæ ad dogmata fidei vel ad historias pertinent. At illa verba, *in principio creavit cœlum et terram*, et dogma fidei continent, et historiam referunt, et nulla est ratio inducens, nedum cogens ad metaphoram, auctoritas etiam Patrum in propria significatione verbum illud accipit. Ergo nulla ratione excludendus est sensus proprius propter metaphorum. Et hanc regulam etiam ad verba Moysis singulariter applicatam, et subinde totam rationem a nobis factam confirmant non solum Basilius, homil. 3 et 9, in Genes., et Beda, et Hugo de Sancto Victore supra, sed etiam Augustinus, lib. 8, Gen. ad litter., cap. 1 et 2, ubi expresse rejicit in hac parte sensus allegoricos, quos in aliis libris de Genesi contra Manichæos prius scripsérat. Accedit tandem, quod in aliis locis Scripturæ (ut supra etiam notavi) in propria significatione verba illa, et nomen cœli in eis positum explicatur, præsertim Psalm. 101: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli.* Et Ecclesia ex eodem loco accipit primum articulum fidei in Symbolo contentum: *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli et terræ*, qui sine dubio in verborum proprietate accipiendus est.

5. *Ad Augustinum et Gregorium pro secunda opinione citatos.* — Quapropter sententia Augustini pie explicanda est, ut in sensu mystico, non excludendo proprium et litteralem, sit locutus. Quod multo certius est de Gregorio. Addendum item est, et pro sequentibus observandum, Augustinum in his interpretationibus Genesis magis disputando et inquirendo, quam asserendo, et verum sensum litteralem stabiliendo, processisse, ut ipse diserte admonuit, libr. 1 Genes. ad litter., cap. 20 et 21, et in Imperfect. Genes., cap. 3, ubi hanc ipsam quæstionem, quam tractamus, an per cœlum superiores substantiæ, et per terram res inferiores intelligantur, disputat, et nihil resolvit. Quapropter etiam secundum mentem Augustini stabilendus imprimis est, in illis verbis propriis, et litteralis sensu; cui deinde mysticus supperaddi poterit. Unde quod idem Augustinus, lib. 12 Confession., cap. 23 et 31, ait, si plures dantur sensus, qui in se continent veritatem, non esse temere affirmandum, quid potissimum Moyses senserit, semper intelligendum est, salva verborum proprie-

tate in aliquo sensu, qui simul, et aliquid verum doceat, et proprietati verborum consentaneus sit.

6. *Secunda assertio.* — *Non est contra Patres citatos in n. 2.* — Secundo igitur dico, quamvis expresse Moyses non narraverit per illa verba Angelorum creationem, nihilominus non omnino illam prætermissee, sed implicite sub nomine celi illos comprehendisse. Hæc assertio imprimis est conformis Augustino, locis citatis, qui ubique in hanc partem inclinat, quod Angelorum creati in aer fuerit a Moyse prætermissa. Imo, in lib. de Civit., c. 9, id affirmat et probat, quia in c. 2 Gen. dicitur Deus *re-quievisse ab omni opere suo, quod patrarat. Opus autem (inquit) Dei esse Angelos, hic quidem licet non prætermissum, non tamen evidenter ex-pressum, sed alibi hoc Scriptura clarissima voce testatur, etc.* Et Gregorius, lib. 32 Moral., cap. 9, alias 10, *cum simul factum cœlum, terraque describitur, simul spiritualia, atque corporalia facta esse indicatur.* Deinde hoc non est contra litteræ proprietatem, fatemur enim, nomine *cœli* verum et corporeum cœlum Moysem intellexisse, tamen addimus, sub nomine illo etiam comprehendisse totum cœli ornatum, qui magna ex parte in habitatoribus ejus, seu cœlicolis, qui sunt Angelii, consistit. Qui modus loquendi non est metaphoricus, sed proprius cum aliqua amplificatione, quæ licet aliqua ex parte includat illam metaphoram secundum quam continens pro contento accipiatur: nihilominus quando ipsum continens non excluditur, adeo est usitata, ut proprietatem sermonis non excludat. Sic enim frequenter de civitate, vel domo loquimur, simul locum et habitatores comprehendendo. Præterea haec assertio non est contra Patres priori sententia allegatos, illi enim de expressa narratione creationis Angelorum sufficienter explicantur. Præsertim cum alibi ipsi doceant, sub illis verbis, *Cœlum et terra*, multa Moysem comprehendisse, que per ipsa verba formaliter non exprimuntur. Nam Chrysostomus ait, in illis primis verbis summatim comprehendisse Moysem totius mundi opificium. Quod etiam approbat Augustinus, libr. 11, de Civit., cap. 33, Basilius etiam ait Moysem sub nomine terræ comprehendisse aquam et aerem, et sub extremis corporibus comprehendisse media: ergo eadem ratione dicere et credere possumus, sub nomine cœli comprehendisse omnia celestia, que cum cœlis, et in cœlis creata sunt, sicut nomine terræ comprehendendi possunt omnia terrestria per propriam crea-

tionem facta, ut infra explicabimus. Denique hic optime applicari possunt verba Tertulliani, libr. contr. Hermogen., cap. 31, quatenus dicit: *Nocum non est, ut id solum, quod con-tinet, nominetur, quasummale: in isto autem in-telligitur, et quod continetur, qua portionale.* Et ex hoc principio explicat illa verba, quamvis de Angelis nihil expresse dicat.

7. *Nec denique a sacris litteris dissonat.* — *Symbolum Nicænum capite Firmiter.* — Tertio in hoc sensu videtur in Scriptura frequenter vocari Deus creator cœli et terræ; nam per illa verba intendit Scriptura explicare solum Deum esse increatum, et reliqua omnia quæ sunt, ab ipso esse creata. Sic loquitur Paulus, Actor. 17, *Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Do-minus, etc.*, ubi sub nomine cœli et terræ, mundum, et omnia, quæ in eo sunt, de quibus locutus fuerat, comprehendit. Et hic loquendi modus est frequens in Psalmis, in 32: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum;* Psal. 68: *Laudent il-lum cœli et terra, et Psalm. 88: Tui sunt cœli et tua est terra,* et quasi explicando illa verba additur, *Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti,* et Psalm. 120: *Auxilium a Domino, qui fecit cœlum et terram.* Et similia, quæ optime in dicto sensu intelliguntur. Accedit, quod in Symbolo Nicæno ita videntur illa verba, *Factorem cœli et terræ, explicari per se-quentia, visibilium omnium et invisibilium.* Quod ut magis exponeret Concilium Lateranense addidit in capite Firmiter: *Spiritualium et corporalium. Qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam,* etc. Ac denique Catechism. Rom., 1 p., in expositione art. 4 Symboli, n. 16, dixit: *Nomine cœli et terræ quidquid cœlum et terra complectitur, intelligendum est.* Et num. 17, specialiter declarat Angelos sub nomine cœli esse comprehensos.

8. *Ad principale fundamentum primæ opinione in n. 2.* — *Ad reliquias congruentias ibidem adductas.* — Neque huic assertioni obstant motiva prioris sententiae, imo illam confirmare possunt. Nam principale fundamentum illius sententiae probat præcedentem conclusionem, non tamen huic repugnat, ut jam sa-tis explicatum est. Aliæ vero congruentiae ad summum procedunt de formalis, seu expressa commemoratione Angelorum, de qua illam sententiam explicimus; ad excludendam autem implicitam insinuationem, parum valent. Imo aliquæ illarum rationum etiam in priori

sensu non sunt ad modum efficaces: nam licet Moyses expresse dixisset Deum creasse cœlos, et coelestes spiritus, non propterea in idolatriæ periculum populum conjectisset. Quin potius dicendo illos esse creatos, diceret illos non esse Deos, neque latræ adorandos, eo vel maxime quod paulo post facit mentionem Cherubim collocati ante paradisum, capitul. 3, et alterius Angeli, qui Agar in via occurrit, capitul. 16, et aliorum Angelorum, qui apparuerunt Abrahæ, capitul. 19, et in reliqua parte ejusdem libri, et sequentibus Pentateuchi frequenter de Angelis loquitur; ergo non prætermisit eorum expressam mentionem in principio propter periculum, vel incapacitatem populi: nam hæc necessitas non magis in illo principio, quam paulo post in illius libri lectione cogitari poterat. Quin potius existimo, antequam Moyses librum Genesis scriberet, familiarem et vulgatam fuisse in illo populo notitiam Angelorum ex traditione majorum. Nam verisimillimum est, quod sicut ille populus per traditionem refinebat expectationem Messie, necessitatem circumcisionis et similia, ita etiam habebat cognitionem plurium rerum, quarum historiam Moyses in Genesi scribit, ut peregrinationum Abrahæ, Isaac et Jacob, et plurium mirabilium rerum, quæ illis accide-rent. Ergo credibile etiam est, habuisse notitiam Angelorum. Imo fortasse ideo Moyses contentus fuit, narrando creationem cœli et terræ, quia sciebat facile intellecturos omnes, nomine cœli omnes res coelestes sive visibles, sive in-visibles comprehendendi, et de Angelis ibi dis-tinctius non fuisse locutum, quia tunc ad suum munus non pertinebat; sicut etiam nec de cœlo empyreo expresse, et specificè locutus est. Et ita responsum est ad secundam confirmationem, in cap. 4, relictam in fine, num. 14.

CAPUT VII.

UTRUM AER FUERIT SIMUL CUM COELO CREATUS, ET SUB NOMINE CŒLI COMPREHENSUS.

1. *Cur de elemento ignis specialis quæstio non proponatur.* — Duo puncta in titulo proposito insinuantur, et breviter tractanda sunt: unum de creatione aeris absolute, et per se spectata: aliud de narratione illius in prædictis verbis Genesis. Quæ duo possunt etiam de elemento ignis investigari; sed id facere omit-timus, quia non est tam certum dari simplex elementum ignis in propria sphæra, sicut es-de aere. Et juxta opinionem asserentem su-

premam regionem aeris attingere usque ad concavum lunæ, et non dari corpus ignis me-dium inter lunam et aerem, consequenter di-cendum est non fuisse creatum elementum ignis in illo principio, ac proinde nec sub illis verbis esse comprehensum. Nam si creatum tunc esset in proprio loco connaturali, ibi pro-fecto esset usque nunc conservatum, tum quia elementum secundum se totum non corrum-pitur, tum quia nec a cœlis corruptum esset, nec ab inferioribus elementis, nullæ enim influentiæ, vel alterationes ignis contrariae ad illum locum perveniunt. Neque etiam Deus solus illud destruxisset, alias frustra illud produxisset; et ideo non solet Deus sua sponte destruere, quæ creavit, sed per causas secun-das, quando earum natura, et cursus id postu-lat. Si vero, ut probabilius creditur, elemen-tum ignis in sua sphæra existit, et ad comple-mentum universi pertinet: eadem ratio de illo erit, quæ de elemento aeris, et quæ de hoc dixerimus, facile ad illud applicabuntur, ideoque speciale questionem de igne movere ne-cessarium non fuit.

2. *Prima sententia negans, et quinam illam amplectantur.* — Prima ergo sententia referri po-test, negans elementum aeris sub propria for-ma et substantia creatum esse in illo prin-cipio, vel in verbis illis fuisse comprehensum. Hanc sententiam potissime docent, qui putant, in illo primo creationis instanti tantum creasse Deum materiam primam informem, ex qua postea cœlos, et elementa formavit. Vel, ut alii dicunt, solum creasse cœlum empyreum, et materiam informem communem, vel creasse cœlum empyreum cum elemento proprio ter-ræ, et corpus aliquod aqueum, vel informe, quo totum spatium inter cœlum empyreum, et terram uniformiter replevit, ex quo postea cœlos, et alia elementa formavit et distinxit.

De quibus sententiis in sequentibus capitibus dicturi sumus, ubi fundamenta etiam earum expendemus: nunc solum juxta illas colligimus, aerem non fuisse in principio creatum, sed solum materiam, ex qua postea productus est. At vero etiam stante nostra sententia hac-tenus fundata, quod in illo instanti facti sunt omnes orbes coelestes, et supponendo tunc esse creata vera elementa terræ et aquæ, quod mox tractabimus, potest quis opinari non fuisse tunc creatum elementum aeris. Fundamen-tumque esse potest proxime positum, quod proprietati verborum standum est, Moyses au-tem in illis verbis cœlum et terram proprie-nominat, et aquas etiam, ac earum abyssum